

Geachte aanwezigen,

In 1941 schrijft een Nederlandse ambtenaar opgetogen “*de huidige omstandigheden zijn uitermate geschikt om een dergelijk plan te propageren. Tal van belemmeringen die wellicht anders zouden bestaan, geven nu geen moeilijkheden.*” Hij besluit, amper een jaar na het uitbreken van de oorlog in Nederland: “*Er kan snel, doortastend en doeltreffend worden gewerkt.*”

Het plan dat deze ambtenaar, Laurus van Doorn, opstuurt naar de Nederlandse regering en de Duitse bezetter, heet “De woonwagens moeten verdwijnen”. Van Doorn eindigt zijn fanatieke betoog in hoofdletters: LAAT DIT PLAN WERKELIJKHEID WORDEN.

Vrijwel alle mensen uit de Roma en Sinti-gemeenschappen die ik interviewde toen ik onderzoek deed naar het Nederlandse woonwagenbeleid, kenden en noemden de naam van van Doorn. Toch had ik in al mijn jaren geschiedenisonderwijs nog nooit van hem gehoord.

De wonden die geschiedenissen als deze in het vertrouwen van Roma en Sinti hebben geslagen, moesten zij lange tijd alleen dragen. En vormen vaak nog steeds geen deel van onze collectieve herinnering.

Van Doorn is namelijk niet de geschiedenis ingegaan als bekend collaborateur, of gedreven NSB'er, maar als de directeur van Maatschappelijk Hulpbetoon in Utrecht, een soort voorloper van de sociale dienst. Hij zag de bezetting als een buitenkans om zijn langgekoesterde wens tot concentratie van de woonwagenbewoners, waaronder vele Roma en Sinti, mogelijk te maken. Zijn voorstellen werden door ambtenaren uit meerdere gemeenten aangemoedigd - sommigen gaven al voor 1943 uit eigen beweging rondreizende Roma en Sinti aan bij de Duitsers.

Het stuk van van Doorn heeft de Duitsers waarschijnlijk nooit bereikt. Net als in veel andere Europese landen, zette de Duitse bezetter stapsgewijs de vervolging van Roma en Sinti in Nederland in gang. Vanaf juli 1943 werd het hen verboden om rond te reizen. Zij die in woonwagens woonden, moesten in ‘verzamelkampen’ gaan wonen.

Op 16 mei 1944 volgde de oproep aan de Nederlandse politie om iedereen die als ‘zigeuner’ kon worden aangemerkt, aan te houden. De razzia moest overal in het land om precies vier uur ‘s ochtends beginnen. Vele Nederlandse politieagenten werkten zo overijverig mee aan de razzia, dat de bezetter bij aankomst in Westerbork, 327 gearresteerden weer terug op de trein naar huis zette.

Vandaag gedenken wij hen die nooit meer terugkeerden.

Sabina Achterbergh zei onlangs over dat moment: ‘wij herdenken hen elke dag, maar het is belangrijk om op 4 en 5 mei zichtbaar te zijn voor de buitenwereld. Zodat zij ons niet vergeten’.

Die opdracht, om deze pijnlijke en verdrietige geschiedenis als samenleving te herdenken, is ook een opdracht om te luisteren. Om aandacht te hebben voor de manieren waarop de geschiedenis nog voortleeft. Om aandacht te hebben voor hoe het langdurige gebrek aan erkenning kan leiden tot wantrouwen, angst en discriminatie.

Het duurde lang voordat die erkenning er kwam. Ambtenaar Van Doorn werd nog tot in de jaren '50 ingehuurd door gemeenten om woonwagenbeleid op te stellen. Toen er in 1971 weer een volkstelling werd opgetuigd, constateerde advocate Lau Mazirel weemoedig dat er niks geleerd was van de gevolgen van verregaande registratie van ras en religie. De registratie die ook de vervolging van Roma en Sinti in Nederland mogelijk had gemaakt. Ze benoemde de wortels van discriminerend beleid tegen woonwagenbewoners, en schreef tevergeefs vele ambtenaren aan om hier een einde aan te maken.

En pas in 2018 lukte het dankzij de vele inspanningen van Sabina Achterbergh en haar team om het zogeheten 'uitsterfbeleid', gericht op het beëindigen van de woonwagen als woonvorm, af te schaffen. Nog steeds ondervinden veel Roma en Sinti discriminatie in Nederland bij het zoeken naar een woning, werk, en onderwijs.

Deze 4 en 5 mei kunnen wij gehoor geven aan die opdracht om te luisteren. Bij deze herdenking, maar ook bij de andere bijeenkomsten waar het leven en lot van Roma en Sinti centraal staan. Hier, in Amsterdam, vond zojuist een bijeenkomst plaats in café Heck's op het Rembrandtplein, waar stil werd gestaan bij de keuze van een politieagent om een groep Roma en Sinti muzikanten te behoeden voor deportatie. Morgen, op 5 mei, vieren we de vrijheid en gedenken wij bij het Magic Circus in Zuidoost, waar Galit Brassem Weiss en Bart van der Jagt vertellen over de onderduik van Galit's familie in het circus van Toni Boltini.

Wees morgen allen welkom bij deze vrijheidsmaaltijd, als een oefening in gezamenlijk herdenken en luisteren, en werken aan een samenleving met vrijheid voor iedereen.